

Libertate economică și deschidere internațională. Experiențe românești

Prep. univ. Octavian Jora
REI – ASE, București

It's beyond doubt that market economy and free entrepreneurship become through the fundamental social relation of trade the pillars which above any mystical „historical necessity” helps men build the modern civilization.

After almost fifty years of planned chaos, like in any other socialist economy, we are experiencing the virtues of the market as the only valid process by which men could seek peacefully at acquiring wealth. But beyond the inner nature of human beings on whose virtue we are not able to make speculations, there is a more vicious barrier to the full expression of the energies of individuals fruited within the market: some inappropriate governmental policies, lying on the some preconceptions or misunderstandings upon the nature of acting individuals. One way of unfortunately interferring with and hamperring the free market is to invoke protective reasons, thus inhibiting or even prohibiting the full satisfaction people could reach through voluntary exchanges. That is the major vice of reasoning in the economic practice of all governments and not just a inertial remanence of planned economy or a way of making transition easily to digest.

We will try to refute some of the accusations against free trade, suspected of being some sort of myth used by many economic policy makers as the only explanation for not letting the forces of market naturally evolve. How much freedom is there in the Romanian economy we cannot definitely measure in such an accurate degree. But some investigation may be needed (and we consider The Index of Economic Freedom proposed by The Heritage Foundation as an appropriate instrument for establishing the present status of our still fragile market economy) in order to find the points in which the market economy and free entrepreneurship still remain simple political slogans and to try to make people accept that prolonging ad infinitum the already exhausting transition is not by any chance the appropriate road to wealth. This road consists in private property and free exchange more than in highly elaborated economic policies. Therefore, stimulating economy could more honestly mean letting it follow its unhampered way.

Key words: property rights, free trade, capitalism, transition, Index of Economic Freedom

Sensul drepturilor de proprietate

Raționalitatea economică se autodecimează în oricare alt regim decât cel al proprietății private. Calculul economic antreprenorial, ca expresie a acestei raționalități, se abandonează pe sine hazardului, situație în care corespondența *realității* cu *planificarea economică* în termeni de eficiență și randament devine, în cazul fericit al coincidenței acestora, o nevinovată victimă a întâmplării. În genere, absența proprietății private nu este decât un avanpost al haosului organizat, a cărui ordine are aceleași șanse de atingere, precum cea dintr-un sistem brownian împrumutat din fizică. Tocmai planificarea “riguroasă” a activității economice, în absența drepturilor de proprietate, atât la nivelul bunurilor de consum, cât mai ales la cel al factorilor de producție, conduce la parodii de judecăți economice. Limpezirea acestei aserțiuni poate veni din citirea asumată a unui articol cardinal în istoria gândirii economice intitulat *Calculul economic în societatea socialistă* al lui Ludwig von Mises în care găsim demonstrația faptului că fără titluri de proprietate privată asupra mijloacelor de producție nu sunt posibile piețele, deci nici prețurile, deci nici estimările anticipative ale prețurilor, deci nici calculul antreprenorial de rentabilitate făcut în lumina acestor estimări și de aceea, pentru oricine, planificarea rațională în condiții de diviziune a muncii este *de nerealizat* într-un sistem socialist.

Dacă *socializarea mijloacelor de producție* pare să își fi pierdut postura de „copil minune” al teoriei economice socialiste, de factură marxist-leninistă, *intervenționismul* reprezintă încă o tentație suficient de mare pentru cei care suspectează „eșecul pieței”. Bunele intenții, ca și în cazul socialismului de astfel, nu exonerează nici un guvern de pe lumea aceasta de păcatul alegerii unor mijloace nefericite. Or economia, ca știință a

mijloacelor și nimic mai mult, ar trebui să dicrediteze acțiunile suboptimale care vin să corecteze *acțiunea umană* (adică chiar natura însăși). Iluzia intervenționismului vine dintr-o imposibilitate: acțiunea umană nu poate fi anticipată pe baza unor relații deterministe, ca în științele naturale acolo unde o cauză anume determină un efect anume *caeteris paribus*; acțiunea umană este orientată de *scopuri*. Dată fiind neasemuita complexitate a societății este peste putință imaginarea unui mecanism optim care să furnizeze bunăstare pentru toți cei implicați, mai mult decât ar face lucrul acest oameni înșiși. **Oamenii caută să le fie mai bine, în condițiile în care realizează raritatea resurselor de care dispun și sunt supuși greșelii.** Orice act voluntar întreprins pe piață se supune aprioric acestor legi. Acestea sunt adevăruri absolute ale naturii umane.

Este improbabil ca vreo forță exterioară să ierarhizeze dorințele oamenilor și să le împlinească simultan mai bine decât piața liberă însăși o poate face. **Și asta pentru că acelei forțe exterioare i-ar fi cu neputință să cunoască scala proprie de preferințe a fiecărui om și cu atât mai mult să ierarhizeze preferințele ale unor indivizi diferiți,** pentru că „mai binele” este eminentamente subiectiv și nimeni nu își poate aroga, în mod onest, cunoașterea instanțelor subiective străine ale indivizilor unei comunități cu atât mai mult cu cât acestea nu sunt inerte, ci variază în timp. Determinismul nu poate spune nimic despre evoluția așteptărilor indivizilor. Cu atât mai puțin probabil ale unei comunități. Așa ceva nu se poate! De aici și limitele unei politici economice care suprascrie peste legile pieței legi politice. Deși contestat, un lucru este limpede. **De exercițiul pieței beneficiază toți, pentru că piața și numai ea transferă resurse limitate către cei care le valorizează cel mai mult, iar lucrul acesta se poate face doar prin jocul neîngrădit al opțiunilor.** Mai bine decât în oricare alt regim.

Deși cam prea teoretic preambulul nostru propune o aserțiune simplă: intervenția în economie nu poate produce *cu necesitate* „mai binele” pentru *toți* indivizii deși lucrul acesta se poate întâmpla, însă doar prin hazard. *Invariabil intervenționismul în economie favorizează pe unii în detrimentul altora.* Și mai mult decât atât, induce o stare de dependență în economie. Deși se bazează pe anticipări ale unor stări viitoare, intervenționismul diferă de acțiunea antreprenorială prin faptul că aceasta din urmă este un exercițiu voluntar. Orice act non-voluntar întreprins asupra pieței contravine principiilor fundamentale ale acțiunii umane pe care le-am amintit pentru că nu ne mai permite urmărirea unei îmbunătățiri a stării proprii, uzul mijloacelor rare pe care le-am valorizat în conformitate cu scala noastră proprie de valori și nici măcar nu ne mai dă voie să greșim!

Nu există, la propriu, nici o forță exterioară (mână invizibilă) care administrează economia și căreia abandonându-i-ne riscăm să pierdem controlul asupra bunăstării noastre, fiind nevoie, prin urmare, de forțe corective (și coercitive) care să ne apropie de deziderat. Spunea Mises în *Haosul Planificat*:

Metaforele sunt adesea foarte utile pentru elucidarea problemelor complicate, făcându-le inteligibile pentru mințile mai puțin inteligente. Dar ele ajung să inducă în eroare și să ducă la absurdități dacă lumea uită că orice comparație este departe de a fi perfectă. Este o prostie să luăm expresii metaforice ad literam și să deducem din interpretarea lor trăsături caracteristice ale obiectului pe care am dorit să-l facem mai ușor inteligibil prin utilizarea lor. Nu este nici un rău în faptul că economiștii au numit funcționarea pieței automată și în obiceiul lor de a vorbi despre forțele anonime care acționează pe piață. Ei nu puteau să anticipeze că cineva ar putea să fie atât de prost încât să

interpreteze asemenea metafore literal. Nici un fel de forțe „automate” sau „anonime” nu acționează „mecanismul” pieței. Singurii factori care dirijează piața și determină prețurile sunt acțiunile cu finalitate ale oamenilor. Nu există nici un fel de automatism; există doar oameni care urmăresc conștient scopuri alese și care recurg în mod deliberat la anumite mijloace pentru atingerea acestor scopuri.

În tradiția lockeană a dreptului natural, libertatea (vom folosi pe parcursul textului de multe ori formularea *libertate economică* ca sinonim pentru și nu ca dezmembrământ al acesteia, tradiția liberală clasică respingând ideea de pluralitate a libertăților) este indisolubil legată de proprietatea privată, absența acesteia din urmă făcând derizoriu orice sistem nominal afirmat ca fiind liber. Este ca și cum ai afirma libertatea cuiva negându-i mijloacele prin care ar pute-o atinge.

Libertatea (economică), deși imperfectată de prezența statului, posedând frecvent accese de intervenționism, este singura călăuză a bunăstării unei economii. Putem vedea acest lucru scalând prosperitatea statelor. Unele sunt mai înzestrate, altele mai puțin. Economiștii descinzând de la Adam Smith încoace au fost nedumeriți de acest lucru. **Indexul Libertății Economice** realizat sub auspiciile *Heritage Foundation*, își propune să contorizeze gradul de libertate economică în relație cu ideea de bunăstare economică.

În preambulul studiului, prefațatorii acestuia, William W. Beach și Gerald P. O'Driscoll Jr., identifică rădăcinile creșterii economice în ideea de proprietate privată, încercând să demonstreze că tocmai privilegierea acestui principiu și ocrotirea/garantarea acestuia în cadrul unui stat de drept se pot întemeia ca premise pentru dezvoltarea societății. În tradiția inaugurată de Adam Smith, pe lângă justificarea creșterii economice prin intermediul diviziunii muncii, este evidențiată importanța instituțiilor politice și

legale ca protectori ai activității economice în explicarea avuției națiunilor. Instituțiile societății furnizează un cadru pentru activitatea economică, reguli care să guverneze producția și schimbul de bunuri. Atât timp cât statul nu își arogă în plus și vreun soi de înțepciune superioară celei a pieței și nu cade în capcana intervenționismului recurent, acțiunea de gardian al legii este fericită. În acest spirit își fac loc în peisajul economic Curțile comerciale care sunt menite a soluționa dispute între litiganți, oferind “neutralitatea rece a unui judecător imparțial”. Mai mult, Constituțiile ne asigură că legile care îl protejează pe individ de abuzurile statului și de nelegiuirea semenilor săi nu pot fi schimbate prin simpla manipulare a unei majorități electorale.

În *2002 Index of Economic Freedom* editorii materialului s-au concentrat pe rolul Constituțiilor și al unui sistem de drepturi de proprietate. Constituțiile construite „așa cum trebuie” încorporează noțiunea de libertate negativă, care constrânge guvernele să apere persoanele și proprietățile. Un atare sistem bazat pe proprietate privată facilitează creșterea economică și crearea avuției.

În câteva din țările în tranziție, importanța domniei legii nu a fost prea inspirat înțeleasă și asta a reprezentat o greșeală de neiertat. Nici „înțelegerea în ansamblu”, nici „tot posibilul”, nici „cele mai bune intenții” nu pot înlocui un mediu legal salubru și în continuă îmbunătățire. Nu pot exista nici economie de piață, nici democrație, fără legi, fără drepturi clare de proprietate și fără un sistem juridic funcțional.

Sistemul proprietății private este cea mai bună garanție a libertății, și asta nu numai pentru cei care dețin proprietatea, dar aproape la fel de mult și pentru cei care nu o dețin. Situația se datorează faptului că acest control al mijloacelor de producție este divizat între mai mulți oameni care

acționează independent, astfel încât nimeni nu are o putere discreționară asupra celorlalți, și pentru că fiecare individ poate decide ce este de făcut cu el însuși și cu ce este al său. Dacă toate mijloacele de producție ar fi ar fi monopolizate într-o singură mână, fie că acesta ar aparține nominal “societății” ca întreg ori vreunui dictator anume, acel personaj individual sau colectiv ar avea putere deplină asupra restului.

În spiritul acestei retorici, The Heritage Foundation și *The Wall Street Journal* au făcut publice concluziile raportului intitulat *2003 Index of Economic Freedom* studiu la care vom face apel pentru a inventaria situația deschiderii economiei românești către lume.

Libertatea fundamentală de face comerț

Proprietatea privată face economia de piață să ființeze. Libertatea individuală și proprietatea privată sunt ontologic inseparabile și uzul lor neîngrădit reprezintă o premisă, deși nu o certitudine, a bunăstării. Raționalitatea este cea care mediază lanțul faptic care duce de la libertate la bunăstare. Însă limitarea libertății prin vicierea instituției proprietății înseamnă fără doar și poate un gest prin care bunăstarea nu mai depinde exclusiv de noi, ci de instanțe pretins superioare. Un mod de a nega un adevăr fundamental al acțiunii umane acela potrivit căruia *oamenii își aleg mijloacele pe care ei cred că le vor îmbunătăți în cel mai înalt grad situația*. Am încercat să argumentez, deși lapidar, de ce instanțele superioare sunt iluzorii. Le lipsesc tocmai informațiile pe care *numai* fiecare individ le poate depozita și procesa. Anticipările lor nu sunt mai bune sau mai proaste decât ale antreprenorilor privați. Dar măcar implică un exercițiu liber ca și puterea asumată de a greși. Libertatea de a ne angaja în acte de schimb, ține de libertatea economică, care la rândul ei este un morfism al libertății individuale.

Într-un articol intitulat *The Fundamental Freedom to Trade*¹, un articol scris de

¹ Autorul studiului citat încearcă să scape de o parte dintre prejudecățile care grevează asupra ideii de comerț liber îmbrăcând-o într-o aură de retorism și mit, făcând-o astfel mai vulnerabilă judecăților pur intelectuale. Argumentația lui se bazează pe câteva aserțiuni.

„Comerțul liber nu este un „mit” care să poată fi respins ori o „teorie” care poate fi infirmată de fapte reale”, este pur și simplu o politică ce recunoaște dreptul individului de a se angaja în acte voluntare de schimb cu cei din jurul său. Este dreptul fiecărui cetățean de a dispune liber de proprietatea sa și, prin urmare, orice îngrădire de către stat, prin măsuri protecționiste, a accesului la bunurile pe care el alege să le achiziționeze prin schimb contra banilor săi este un act de violare a drepturilor sale de proprietate.

„Nu țările fac comerț, ci indivizii.” Este forțat a se spune că America face comerț cu România sau invers. Cea mai mare parte a comerțului este realizată de către companii private, care sunt rezultatul subscripției voluntare a indivizilor ce dețin drepturi de proprietate asupra patrimoniului lor și, prin urmare, libertatea individuală se conservă și se transferă acestor companii. Economia și fluxurile de valoare aparțin milioanele de deținători individuali de drepturi de proprietate și nu țării X sau Y. Asta înseamnă că teoretic putem cumpăra/vinde de la oricare/oricărui cetățean al vreunei țări străine.

„Simpla prezență a deficitelor comerciale nu este ceva de speriat.” Paralela cu magazinul din colț este sugestivă. Fiecare client al său cedează o sumă de bani în schimbul unor produse. Asta nu înseamnă că respectivul resimte asta cu pe un „deficit”. Nu putem afirma cu certitudine că o debalanță este bună sau rea. Poate însemna o putere de cumpărare sporită a cetățenilor unei țări față de a altora, adică un semn de înzdrăvenire economică, după cum poate fi și o dovadă de inflație, semn al unei labilități economice. Cauza lor este de luat în seamă, nu simpla lor existență.

Edward L. Hudgins ne prezintă comandamentele care guvernează relația dintre comerț ca act economic voluntar și instituția proprietății private. Începând cu Adam Smith, David Ricardo sau Frederic Bastiat, simpatizanții liberului schimb au decretat fără dubii că *libertatea de a face comerț aduce cu sine prosperitate*. În ciuda câtorva puseuri protecționiste, rezonabilitatea statelor a împins tendința generală către liber schimb, lucru certificat de sistemul comercial

„Importurile nu doar distrug slujbe, ci pot să și creeze.” Să presupunem că un anumit mijloc de producție este achiziționat la un preț sub cel intern. Asta înseamnă că industria omoloagă celei care l-a produs devine necompetitivă și impune disponibilizări. Dar asta poate semnifica, totodată, că întreprinzătorii din țara importatoare care utilizează respectivul mijloc de producție pot deveni mai competitivi prin scăderea costurilor antrenate și pot la rândul lor să își extindă afacerea oferind în consecință noi posibilități de angajare. Importul poate astfel crea și slujbe.

„În negocierile comerciale, concesiile comerciale sunt mai degrabă restaurări ale drepturilor de proprietate.” Asta înseamnă că se renunță la favorizarea unor categorii de cetățeni în dauna altora, recunoscând-se dreptul tuturor de a dispune cum consideră mai bine de bunurile pe care le au în proprietate. Astfel, o „victorie” a unui stat în negocierile comerciale cu un partener anume înseamnă că acel stat care menține un nivel mai ridicat al taxelor sau al protecției netarifare comparativ cu „învingătorul” său este de fapt un campion al „agresiunii” la adresa dreptului de proprietate al propriilor cetățeni.

„Taxele vamale și alte forme de protecție nu sunt plătite de companiile străine ci de proprii cetățeni.” Asta înseamnă că dacă sunt menținute prețuri ridicate la unele produse, ele vor determina o scădere a cererii și o creștere a apetitului pentru disponibilizări astfel încât efectul este tocmai invers celui scontat. Produse străine sunt ținute fie departe de piața internă, iar dacă producătorii acestora acceptă să scadă marja de profit pentru a intra totuși pe piață, asta îi poate determina pe producătorii interni să ridice la rândul lor prețurile la nivelul celor ale produselor străine, la fel, pe seama avutului consumatorului.

internațional gestionat de GATT/OMC sub auspiciile căruia, de-a lungul a numeroase runde de negocieri, începând cu finele celui de-al doilea război mondial, taxele vamale au scăzut de la 40% la circa 4% în prezent, lucru echivalent cu o creștere a comerțului internațional de la o valoare anuală de 100 miliarde de dolari la circa 3000 de miliarde în ziua de astăzi.

Nu este deloc exagerat să spunem că piatra de căpătâi a civilizației moderne o reprezintă comerțul (liber). În esență, economia de piață întrupează o structură vastă care se suprapune planetei în care fiecare individ, regiune, țară produce acele mărfuri la care este cea mai calificat(ă), cea mai eficientă în mod relativ, schimbând propriile produse pentru bunurile și serviciile altora. *“Fără diviziunea muncii și fără un comerț bazat pe această diviziune, lumea întreagă ar muri de foame. Restricțiile la adresa comerțului – așa cum este protecționismul – viciază, amputează și distrug comerțul, sursa vieții și prosperității.”*² Afirmarea pare radicală, însă, în lumina considerațiilor anterioare, face uz de un principiu - libertatea economică care, odată lezată, nu face decât să conducă la niveluri de bunăstare suboptimale. În astfel de regimuri de schimb, atunci când asupra actului de comerț se intervine coercitiv, nu mai funcționează postulatul potrivit căruia într-un act voluntar de schimb toate părțile implicate au de câștigat (este și normal să fie astfel, altfel nu ar mai fi voluntar), ci jocul devine unul cu sumă nulă, în sensul că unii câștigă în detrimentul altora, favorizații și perdanții fiind însă alții decât cei din paradigma lui Marx. Nu mai este vorba de pierderi înregistrate de “națiunile sărace” în fața celor “avute”, ci de cele ale consumatorilor de rând în fața cercurile privilegiate.

² Murray N. Rothbard citat de DiLorenzo, Thomas J. în *Trade and the Rise of Freedom*, la www.mises.org

Indivizii umani nu pot fi liberi la modul real în lipsa unui grad înalt de libertate economică (este o ineptie să pretinzi existența unor libertăți parțiale – de exemplu *libertatea de expresie*, într-o țară în care mijloacele de informare în masă sunt controlate guvernamental). Este vorba de acea libertate de a colabora și de a ne coordona planurile cu oameni de pretutindeni, fiecare abilitați în virtutea diviziunii muncii să facă ceva mai bine decât alții (avantaje competitive) sau decât altceva ce ar putea face (avantaje comparative). Este poate cea mai fericită formă de a articula o societate³ și de a diminua probabilitatea apariției unui război⁴.

³ „Mises believed that trade or exchange is "the fundamental social relation" which "weaves the bond which unites men into society." Man "serves in order to be served" in any trade relationship in the free market. Mises also distinguished between two types of social cooperation: cooperation by virtue of private contract and coordination, and cooperation by virtue of command and subordination or "hegemony." The former type of coordination is symmetrical and mutually advantageous, whereas the latter is asymmetrical -- there is a commander and a commandee, and the commandees are mere pawns in the actions of the commanders. When people become the mere pawns of their rulers they cannot be said to be free. This, of course, is the kind of "cooperation" that exists at the hands of the state.

Western civilization -- like other advanced civilizations -- is the result of "achievements of men who have cooperated according to the pattern of contractual coordination." The contractual state is guided by such concepts as natural rights to life, liberty, and property and government under the rule of law. In contrast, the "hegemonic society" is a society that does not respect natural rights or the rule of law. All that matters are the rules, directives, and regulations issued by dictators, whether they are called "kings" or "congressmen." These directives may change daily, and the wards of the state must obey. As Mises wrote: "The wards have one freedom only: to obey without asking questions."” (DiLorenzo, Thomas J., *Trade and the Rise of Freedom*, la www.mises.org)

⁴ Liberalii clasici au recunoscut demult că comerțul liber reduce simțitor probabilitatea izbucnirii unui război. Sustratul oferit de democrație despotismului nu a fost de mare ajutor, așa cum ar fi sperat gânditorii Revoluției Franceze, care aveau să observe ulterior supraviețuirea bunelor obiceiuri beligerante pe care

Comerțul implică schimbul unor drepturi de proprietate. Restricțiile în calea comerțului liber sunt prin urmare și o formă deghizată de atac la adresa drepturilor de proprietate și nu doar o problemă de politică comercială. De aceea un promotor fervent a liberalismului classic ca Frederic Bastiat avea să își dedice mulți ani din viață apărării cauzei liberului schimb. Gânditorul liberal avea să înțeleagă că odată îmbrățișat protectionismul, nici o proprietate privată nu va mai fi sigură printre multele atacuri camuflate ale unor politici comerciale prost înțelese. Pentru Bastiat protectionismul și comunismul erau în esență aceeași poveste. Adică, niște munți de bune intenții (cel puțin prin definiție), dar care sufereau de impotența mijloacelor de împlinire a lor.

Toată această aserțiune se grupează în jurul unui oximoron întreținut de multe dintre mediile politice ale lumii. Și anume pretenția unei economii de piață, în care pe lângă alte politici economice dubioase persistă tentația protectionismului, adică a antonimului liberului schimb, adică a antonimului unei economii de piață autentice, adică a libertății

aveau să îl cultive până și cele mai democratizate state, animate de dorințe expansioniste ori revanșiste.

Prin urmare nu democrația ci comerțul liber poate imuniza un popor la izbucnirea războaielor. Asta pentru că într-o lume a interacțiunilor pașnice și a prosperității garantate de liberul exercițiu al opțiunilor raționale, nimeni nu mai are vreme să se gândească la război. Doar interferența statelor cu comerțul și detrunarea intereselor economice pure pot arunca semințele războiului. Protecționism tarifar ori netarifitar, sau blocadele și embargourile sunt cel mai nociv act de război de când lumea și asta pentru că lovește nu în armate ci în cetățenii fără discriminare.

Mises punctează cel mai elocvent relația dintre liber schimb și pace notând: "Ceea ce îl deosebește pe om de animale este înțelegerea avantajelor care decurg din cooperare în cadrul diviziunii muncii. Omul își reprimă instinctual său agresiv pentru a putea coopera cu semenii săi. Cu cât dorește mai mult să își îmbunătățească bunăstarea materială, cu atât trebuie el să extindă sistemul bazat pe diviziunea muncii. Simultan el trebuie din ce în ce mai mult să își restrângă sfera în care va recurge la acțiuni militare."

economice natura înseși. Aceste repere reprezintă legitimări ale nevoii de a da credit libertății individuale și de a merge pe mâna **liberalizării comerțului ca premisă necesară a creșterii avuției națiunii**, nu ca entitate impersonală și inconsistent agregată, ci ca sumum al avuțiilor actorilor economici individuali a căror motivație, responsabilitate și inițiativă reprezintă adevărata măsură a bunăstării societale. Falsa dilemă (dacă acceptăm paradigma în cadrul căreia am făcut discuția de până acum) **comerț corect, echitabil sau just (fair trade) versus comerț liber (free trade)** i-a făcut pe mulți economiști să cadă în iluzia unor politici protecționiste care în esență nu făceau decât să însănătoșească o componentă a economiei naționale, debilitând-o pe alta.

Anatomia Indexului Libertății Economice

Deși libertatea economică suferă de lipsa unei unități de măsură propriu-zise, (fiind vorba o valoare umană ea poate fi doar comparată, scalată, nu și măsurată, cuantificată), analiștii economici imaginează modalități convenționale de a elabora indici asociația acestei stări pentru a vedea modul în care o economie națională sau alta poseda (parte din) atributele unei economii libere. Deși multe dintre noțiuni au fost ele însele răstălmăcite de artizanii diferitelor politici economice (fie ele și liberale), dar și datorită faptului că libertatea economică nu există la modul absolut în lumea zilelor noastre, putem asimila ideea de libertate economică pe care am încercat să o desenăm cu cea propusă de autorii Indexului Libertății Economice.

Din 1995, Indexul Libertății Economice a oferit an de an comunității internaționale o examinare de profunzime a factorilor cel mai intim legați de libertatea economică și de prosperitate⁵. În capitolul 5 al lucrării

⁵ Perioada de studiu

intitulat *Explicarea factorilor Indexului Libertății Economice*, realizatorii autorii săi William W. Beach și Gerald P. O'Driscoll, Jr. Inventariază metodologia elaborării acestuia.

Considerat cel mai amplu indice de acest tip, el include o gamă largă de factori determinanți pentru ideea de libertate economică:

- Corupție în justiție, în sistemul vamal și în birocrăția guvernamentală;
- Bariere netarifare în calea comerțului, precum prohibiri și contingente la import, măsuri de ordin tehnic precum și regimul de acordare a licențelor;
- Presiunea fiscală exercitată de guvern care include impozite pe venit, pe

Pentru Indicele Libertății Economice 2003, autorii au examinat de regulă date pentru perioada care acoperă a doua jumătate a anului 2001, până spre finele primei jumătăți a anului 2002. În măsura posibilului, informația considerată pentru fiecare factor a fost preluată până la data limită de 30 iunie 2002. Unii factori sunt obținuți prin medierea valorilor pentru o perioadă mai lungă de timp (inflația mediată de exemplu pe 10 ani), în timp ce alții precum taxele vamale sunt cele din anul în care are loc publicarea, 2002 pentru Indicele 2003.

Surse

Pentru determinarea modului în care o țară îndeplinește criteriile pentru un anumit factor, autorii studiului au folosit o gamă extinsă de rapoarte autorizate, marșând pe ideea credibilității surselor folosite, surse indicate în cadrul fiecărui domeniu investigat. De exemplu pentru capitolele de politici comerciale și de investiții de capital au fost folosite surse precum: Economist Intelligence Unit, Country Report and Country Commerce, 2002; International Monetary Fund, Government Finance Statistics Yearbook and International Financial Statistics on CDROM, 2002; Office of the U.S. Trade Representative, 2002 National Trade Estimate Report on Foreign Trade Barriers; U.S. Department of State, Country Commercial Guide³ and Country Reports on Economic Policy and Trade Practices for 2001 and 2002; World Bank, World Development Indicators 2002; World Trade Organization, Trade Policy Reviews, 1995 to June 2001; precum și surse guvernamentale din fiecare țară analizată.

avere precum și cheltuieli guvernamentale exprimate ca procent din venituri;

- Domnia legii, credibilitate, imparțialitate și eficiența justiției, precum și abilitatea de a contracta;
- Presiuni regulatorii asupra afacerilor precum norme legate de sănătate, securitate și mediu;
- Restricții asupra activității bancare cu privire la serviciile financiare precum tranzacționarea titlurilor de valoare și a asigurărilor;
- Reglementări ale pieței muncii precum programul de lucru sau modalitatea de salarizare;
- Activități ale pieței subterane inclusiv darea și luarea de mită, pirateria drepturilor de proprietate intelectuală, munca „la negru” precum și alte activități ilegale.

Măsurarea libertății economice

Libertatea economică este definită ca absența coerciției sau constrângerilor guvernamentale la adresa producției, distribuției sau consumului de bunuri și servicii dincolo de măsura necesară pentru ca cetățenii înșiși să își protejeze și mențină libertatea.

Tot ceea ce înseamnă acțiune guvernamentală conține în sine o formă sau alta de coerciție. O coerciție minimală este considerată ca fiind dezirabilă în măsura în care este utilă cetățenilor unui stat să se apere, să promoveze evoluția societății civile și să se bucure de roadele muncii lor. Ideea revendicată de la Locke este inserată în Constituția americană. Spre exemplu, taxele colectate de la cetățeni servesc la obținerea de venituri pentru a finanța protecția persoanelor și a proprietăților, precum și pentru apărarea comună. De asemenea, este

acceptată de către unii economiști o categorie diferită de bunuri, denumite „publice”, a căror alocare poate fi făcută mai convenabil de către guvern.

Dar atunci când guvernul se lasă furat de mania regularizării prin intermediul instrumentarului coercitiv, atunci putem spune că atentează la libertate. Atunci când se insinuează în piață pentru a interveni dincolo de misiunea de protejare a individului și a proprietății sale, el subminează vădit libertatea economică. Linia de demarcație este totuși nespecificată, prilej pentru libertarieni și socialiști să polemizeze.

Istoria păstrează mărturii ale bogăției arsenalului constrictiv al statelor. Multe dintre acestea pot fi măsurate prin raportare la impactul avut asupra alegerilor economice. Aceste constrângeri afectează producția, distribuția sau consumul de bunuri economice. Un lucru este cert: cu intensități diferite, guvernele rescriu opțiunile oamenilor de rând făcute în legătură cu persoana sau cu proprietățile lor. Libertatea economică este viciată când guvernele se comportă astfel. Creșterea economică se resimte și ea.

Pentru a măsura libertatea economică, autorii indicelui au studiat 50 de variabile economice independente, pe care le-au grupat în 10 mari categorii.

- ✓ Politica comercială
- ✓ Presiunea fiscală
- ✓ Intervenția guvernului în economie
- ✓ Politica monetară
- ✓ Fluxurile de capital și investițiile străine
- ✓ Sistemul financiar-bancar
- ✓ Regimul salariilor și al prețurilor
- ✓ Drepturile de proprietate
- ✓ Reglementarea
- ✓ Activitatea pieței subterane

Vom detalia maniera de lucru a realizatorilor studiului mergând pe modelul analizei a doi

indicatori cu relevanță pentru tema noastră – deschiderea internațională a pieței românești – și anume **politica comercială și fluxurile de capital și investițiile străine.**

Protecționism ridicat, bariere moderate în calea capitalurilor străine în condițiile unui regim al proprietății private labil

Cam așa am putea rezuma verdictul pentru România în cazul indicatorilor pe care ne propunem să îi luăm în studiu. Dar înainte de detalierea factorilor relevanți pentru ideea de deschidere internațională a României este necesar să facem apel la evaluarea climatului de proprietate privată de a cărui stare depinde calitatea tuturor celorlalți factori.

Potrivit Departamentului de Stat al SUA, „proprietatea și drepturile contractuale sunt recunoscute, dar impunerea prin intermediul instanțelor din România este dificilă. Companiile străine angajate în acte de comerț sau de investiții în România își exprimă adesea preocuparea în legătura cu experiența internațională a instanțelor juridice românești. Judecătorii au în general puțină experiență în ceea ce privește funcționarea economiei de piață, a practicilor de afaceri internaționale sau în aplicarea noii legislații comerciale românești.” The Economist

Intelligence Unit relatează că „rapoartele succesive întocmite de Comisia Europeană au ridicat serioase nedumeriri în privința neutralității politice a Justiției și a nivelului scăzut de pregătire și calificare a personalul din sistemul juridic.”

Maniera de calcul a Indicelui exemplificată pe deschiderea internațională a României

Ponderarea factorilor

Indicele Libertății Economice tratează toți factorii ca fiind la fel de importanți în evaluarea nivelului libertății economice, astfel încât pentru determinarea scorului total al unei țări factorii sus-menționați sunt ponderați egal. Când se va fi așternut o experiență mai amplă în calcularea acestui indice, analiștii de la Heritage intenționează să examineze problema ponderării diferite a factorilor, până atunci ei considerând ca onestă și în spiritul cercetării ponderarea egală în ideea că o țară trebuie să atingă toți acești factori, instituționali prin excelență, pentru a conta pe o creștere economică pe termen lung.

Scala de evaluare

Fiecare țară primește scorul final al libertății economice prin medierea scorurilor celor 10 factori individuali. Fiecare factor este cotate în conformitate cu o scală de evaluare unică pentru fiecare factor în parte. Scala este cuprinsă între 1 și 5: 1 însemnând un set consistent de politici care să conducă la atingerea libertății economice, iar 5 însemnând un set de politici cele mai puțin prielnice.

Exemplificare:

Politica comercială

Politica comercială, așa cum am încercat să argumentez în debutul lucrării, este un factor important în evaluarea libertății economice. Gradul în care guvernul obstrucționează fluxurile libere de comerț exterior poate impieta asupra abilității individului de a-și urmări propriile deziderate economice.

Să spunem că atunci când un guvern taxează în mod direct prin intermediul tarifului vamal sau limitează prin bariere netarifare importul unui anumit produs, un anumit grup de oameni din țara respectivă va tinde să producă respectivul bun în locul altuia care ar fi fost mai potrivit în termeni de preferință a consumatorilor. Limitarea importurilor reduce libertatea economică descurajând

indivizii de la a-și folosi talentul și priceperea într-o manieră pe care ei o recunosc sau o consideră a fi mai bună pentru ei. Mai mult, acest comportament al guvernului limitează alegerile consumatorilor, limitându-le în consecință bunăstarea individuală.

Scala de evaluare a politicii comerciale

Ierarhizarea punctajelor la criteriul protecționismului

- 1) Nivel mediu ponderat al taxelor vamale **foarte scăzut**, când acesta este mai mic sau egal cu 4%.
- 2) Nivel mediu ponderat al taxelor vamale **scăzut**, când acesta este cuprins între 4-9%.
- 3) Nivel mediu ponderat al taxelor vamale **moderat**, când acesta este cuprins între 9-14%.
- 4) Nivel mediu ponderat al taxelor vamale **ridicat**, când acesta este cuprins între 14-19%.
- 5) Nivel mediu ponderat al taxelor vamale **foarte ridicat**, când acesta este mai mare sau egal cu 19%.

Fluxurile de capital și investițiile străine

Restricțiile la adresa investițiilor străine limitează influxul de capital viciind astfel libertatea economică. Prin contrast, restricții minime sau deloc stimulează libertatea economică, furnizând fonduri pentru expansiunea economică. Pentru această categorie, cu cât sunt mai intense restricțiile impuse de o țară investițiilor străine, cu atât este mai scăzut nivelul libertății economice și scorul mai mare.

Scala de evaluare a fluxurilor de capital și a investițiilor străine

Ierarhizarea punctajelor la criteriul bariere în calea investițiilor străine

- 1) **Foarte scăzut** – Tratamente deschise sau imparțiale la adresa investițiilor străine; legislație a investițiilor străine accesibilă;

aproape nici un fel de restricție la adresa investițiilor străine cu excepția domeniilor ce țin de securitatea națională.

2) **Scăzut** – Restricții la investițiile din anumite sectoare, precum utilitățile publice, companiile vitale pentru securitatea națională și în domeniul resurselor naturale; proces limitat și eficient de obținere de aprobări.

3) **Moderat** – Restricții pentru multe investiții, dar politica oficială pare să respecte legislația aferentă investițiilor străine; proces de obținere de aprobări birocratic.

4) **Ridicat** – Investiții permise doar de la caz la caz; posibilă prezență a procesului de obținere de aprobări birocratizat și a corupției.

5) **Foarte ridicat** – Guvernul încearcă în mod deliberat să prevină investițiile străine; corupție generalizată.

Mai mult, fiecare scor al unui factor este urmat de o descriere - „mai bine”, „mai rău” sau „stabil” - pentru a indica respectiv dacă factorul luat în calcul s-a îmbunătățit, s-a înrăutățit sau staționează în comparație cu valoarea din anul anterior.

În final, scorurile sunt mediate, iar scorul final este atribuit țării analizate.

Cele patru mari categorii de libertate economică consemnate de Indice sunt:

- ✓ Libere – țări cu un scor total mediu de 1,95 sau mai mic;
- ✓ Aproape libere – țări cu un scor total mediu cuprins între 2 și 2,95;
- ✓ Mai puțin libere – țări cu un scor total mediu cuprins între 3 și 3,95;

- ✓ Reprimare – țări cu un scor total mediu de 4 sau mai mult.

✓

Scoruri precedente

Indicele Libertății Economice include o listă amplă de 161 de țări, fiecare cu scorurile aferente celor 10 factori luați în discuție. În ediția din acest an, lista fiecărui stat conține scorurile totale pentru fiecare dintre anii în care țara respectivă a fost evaluată între anii 1995 și 2002. Prin intermediul acestei istorii, cititorii pot discerne ei înșiși dacă o țară și-a ameliorat comportamentul în materie de libertate economică sau din contră, sau dacă a stagnat pur și simplu.

Transparența metodologică

Fiecare factor este detaliat în parte, arătându-se considerentele pentru care a fost oferit un anumit scor precum și sursele care au condus la respectiva evaluare.

Fiecare atribuire de punctaj este transparentă. De exemplu, dacă o țară primește un punctaj de 5 la capitolul politică comercială asta înseamnă că respectiva țară afișează cea mai mare parte a caracteristicilor care o recomandă pentru respectivul punctaj: un nivel al taxelor vamale de cel puțin 19 procente sau un nivel scăzut al tarifului vamal, dar bariere netarifare ridicate, ceea ce înseamnă o impermeabilitate a pieței interne față de importuri. O țară trebuie să se conformeze majorității dar nu totalității condițiilor specificate pentru fiecare nivel al unui anumit factor.

Metodologia evaluării politicii comerciale

Punctajul politicii comerciale se bazează pe nivelul mediu al impunerii vamale obținut prin ponderarea nivelului taxelor cu volumul importurilor care intră sub incidența sa. Cu cât este mai mare nivelul, cu atât este mai mare punctajul și situația mai nefericită.

Persistă dificultatea în accesul și colectarea informațiilor necesare, țările neraportând

prea frecvent un astfel de nivel mediu al impunerii vamale, informații cotate mai credibile și mai recente decât rapoartele individuale sunt luate ulterior ca sursă principală. În funcție de disponibilitatea informațiilor sunt luate în calcul în primul rând **nivelul mediu ponderat al taxelor vamale**, dacă nu atunci nivelul mediu simplu al ratelor vamale, apoi raportul dintre veniturile colectate prin impunerea vamală și volumul total al importurilor.

Tariful vamal nu este singurul mijloc de obstrucționare a importurilor, barierele netarifare sau corupția personalului vamal acționând ca factori perturbatori ai comerțului exterior al unei țări. În eventualitatea detectării unor astfel de practici, punctajul obținut prin medierea nivelului impunerii vamale primește un punct suplimentar ceea ce se traduce printr-un vot nefavorabil la adresa practicilor comerciale.

Variabile analizate pentru politica comercială

- Nivelul mediu ponderat al taxelor vamale
 - Bariere netarifare
 - Corupție în sistemul vamal
-

Metodologia evaluării fluxurilor de capital și a investițiilor străine

Acest factor reflectă politicile naționale în materie de investiții pentru a determina calitatea climatului investițional. Sunt examinate variabile precum prezența unui cod al investițiilor străine care să definească legile și procedurile în materie; eventualitatea ca guvernul încurajează investițiile străine printr-un tratament just și echitabil acordat investitorilor; eventualitatea ca să existe restricții la accesul la schimburile valutare; eventualitatea ca firmele străine să se bucure de același tratament ca și cele autohtone; prezența restricțiilor de plăți, transferuri și

tranzacții de capital; eventualitatea ca anumite industrii să fie închise investițiilor străine. Toate acestea contribuie la conturarea climatului investițional al țărilor investigate.

Variabile analizate pentru fluxurile de capital și investiții străine

- Legislație în domeniul investițiilor străine
 - Restricții la deținerea de afaceri de către capital străin
 - Restricții asupra industriilor și companiilor deschise investițiilor străine
 - Restricții și standarde de performanță impuse companiilor străine
 - Deținerea de proprietăți funciare de către străini
 - Egalitate de tratament în fața legii pentru companii străine și autohtone
 - Restricții la repatrierea profiturilor
 - Disponibilitatea de finanțare locală pentru companiile străine
-

Proape constanți în subestimarea libertății economice

Evaluările rezultate nu sunt nici cele mai fericite, nici cele mai onorante. Deși rapoartele de specialitate, precum și presa economică inventariază o multitudine de reproșuri la adresa disfuncțiilor economice, ajungând la un punct să imunizeze opinia publică la auzul acestora, consider că este utilă prezentarea succintă a concluziilor autorilor Indexului Libertății Economice pe 2003, la capitolele pe care le-am ridicat în discuție, mizând pe neutralitatea și relevanța observațiilor făcute.

La capitolul politică comercială, în conformitate cu evaluările Băncii Mondiale, nivelul mediu ponderat al taxelor vamale în

1999 (anul luat ca referință cea mai recentă) a fost de 12,4%, superior valorii de 5,33% (bazat pe raportul dintre cuantumul taxelor colectate și valoarea importurilor), raportat în cadrul elaborării indicelui din 2002. Bazat pe disponibilitatea unor date mai noi și mai precise, punctajul României la acest capitol a crescut "în rău" cu un punct. Atât U.S. Trade Representative cât și U.S. Department of State citează corupția ca pe un obstacol major în calea comerțului. Scorul: 4 – "mai rău" (nivel ridicat de protecționism).

La capitolul fluxuri de capital și investiții străine, se menționează că legislația reformei economice între 1999 și 2001 a deschis mai multe sectoare investițiilor străine, garantându-le investitorilor străini regimul tratamentului național, permițându-le să participe la ofertele de privatizare și îndepărtând piedicile din calea participării la societățile comerciale. Oricum, în conformitate cu U.S. Department of State "un impediment semnificativ în calea investițiilor străine este imprevizibilitatea reglementărilor și a sistemului legal. Legislația fiscală se schimbă frecvent și în general se înăsprește."

În iulie 2001, guvernul a trecut o lege care garantează facilități fiscale pentru investiții; în martie 2002, acesta a creat Agenția Română pentru Investiții Străine pentru a promova aceste fluxuri de capital. Fondul Monetar Internațional raportează că operațiunile în conturile în valută sunt supuse aprobării guvernului. Toate plățile și transferurile trebuie să fie justificate cu documentație serioasă. Multe dintre tranzacțiile de capital dintre rezidenți și nerezidenți necesită aprobarea Băncii Naționale. Piața valutară a fost liberalizată în 1997. Scorul : 3 – "stabil" (bariere moderate).

Aceiași analiști trasează o imagine a mediului economic românesc și a deschiderii sale internaționale, extrem de elocventă pentru calitatea aprecierii cu care este creditată țara noastră de partenerii de peste hotare.

Tabel nr. 1 Punctajele pentru România, precum și media finală

Politica comercială	4.0	Intervenția guvernului în economie	3.0	Fluxurile de capital și investițiile străine	3.0	Regimul salariilor și al prețurilor	3.0	Reglementarea	4.0
Presiunea fiscală	4.5	Politica monetară	5.0	Sistemul financiar-bancar	3.0	Drepturile de proprietate	4.0	Activitatea pieței subterane	4.0

Anul:	2003
Poziția:	138
Punctaj:	3.75
Categorie:	Mai puțin libere

Punctaje din anii anteriori:	2003	3.75	2002	3.70	2001	3.65	2000	3.30	1999	3.30	1998	3.30
	1997	3.40	1996	3.65	1995	3.60						

Dezvoltarea economică a României a fost obstrucționată de structura centralizată și învechită moștenită din timpurile regimului comunist. Piața liberă și politicile reformiste au clacat adesea sub povara presiunii populiste a guvernelor de centru-stânga. Ultimele două administrații de la București au îmbrățișat orientări divergente, preferându-se continuității reformei vociferările și lamentațiile reciproce. Părerea analiștilor față de viitorul economic al României păstrează rezerve. Este remarcată inițiativa Guvernului de a iniția o legislație pentru facilitarea procesului de privatizare, printre altele, a întreprinderilor de stat neprofitabile. În martie 2002, Parlamentul a aprobat împunătățirile aduse regimului retrocedării proprietăților funciare. În iulie 2001, a fost dată o lege de promovare a investițiilor, acordându-se exonerări fiscale pentru proiecte din zonele mai puțin favorizate a căror valoare este superioară celei superioare celei de 1 milion de dolari. Ulterior, în martie 2002, a apărut așa cum am mai menționat Agenția Română pentru Investiții Străine. Și totuși, hățișul birocratic împănă cu formulare și proceduri sofisticate rămâne o formă de opresiune în calea manifestării libertății economice. Lobby-ul activ al României pentru accesarea în structurile euro-atlantice este văzut de analiști ca extrem de vulnerabil. Chiar dacă accesarea la NATO a devenit realitate, drumul către Uniunea Europeană mai necesită multe renunțări la comportamentul opresiv și dirijist al unor instituții ale statului. În acest an evaluatorii de la Heritage Foundation au fost fermi în aprecierea lor: politica comercială a României a fost sancționată, punctul în plus primit însemnând un vot în minus, în timp ce punctajul de ansamblu al României este cu 0,05 puncte

mai mare decât cel trecut, ceea ce se traduce printr-o relativă constanță negativă.

Fără a fi ceva mai mult decât niște aprecieri calificative, putem presupune că ele reprezintă nota primită *sine ira et studio* de către România de la comunitatea internațională. Fără a transforma semnalele exterioare în măsura a tuturor lucrurilor, este cred înțelept să privim cu discernământ o stare de lucruri care ne fac imuni la bunăstare. Este vorba despre acel gen de atitudini care corijează mutând o povară de pe umerii unora pe cei ai altora. Trebuie lucrat la capitolul intitulat *deschiderea spre consumator* a activității economice, evitându-se protejarea costisitoare a unor interese în dauna celorlalte. Echidistanța unei guvernări care își propune privilegierea calității de consumator a cetățeanului, poate însemna un credit de libertate acordat omului de rând. O respectare reală și nu doar nominală de ideii de proprietate privată.

De cele mai multe ori asimilăm “reforma economică” unui act de *edificare*, imaginând un întortocheat univers birocratic și instituțional care să ocrotească ori să garanteze în vreun fel sănătatea pieței. Or, dacă dorim la modul onest sănătatea unei piețe libere atunci primul lucru ar fi abținerea de la viziuni arbitrare. Dacă este să ne dorim piața și nu vreun alt regim surogat a cărui coincidență cu aceasta să fie doar nominală, este peste puțină o atare pretenție în lipsa acceptării și asumării libertății economice. Iar noțiunea, în sensul ei nevițat, nu înseamnă nicidecum vreun act de construcție pozitivă, ci mai degrabă un demers exclusiv negativ, în sensul în care poate fi definită numai ca eliminare a constrângerii și coerciției. Prin urmare, nu un guvernământ creează piața oricât de bine intenționat ar fi el, ci indivizii interesați în virtuțile sale. Ei și numai pe cale voluntar pot

urmări bunăstarea, pentru că ei și numai ei posedă măsura ei: calculul economic. O instituție oricât de virtuoasă ar fi în intenții, prin uzul coerciției și constrângerii oamenilor la adoptarea unui comportament *general acceptabil*, nu face decât să decreteze risipă și diluarea proprietății. Fără de care libertatea nu ar fi decât o palidă speculație filzofică. Limitarea imixtiunii statului în economie și exercițiul unor legi *drepte* reprezintă rațiunile licite ale aparatului statal. Orice altceva înseamnă despotism.

Tradusă într-un limbaj purificat de analize economico-financiare cu pretenții docte, putem propune un mers al tranziției până în punctul în care libertatea economică și comerțul liber nu vor mai fi doar dispute doctrinare, ci vor deveni simple exerciții firești, și prin intermediul căruia indicatorii bunăstării nu își vor păstra, ca până acum, în cel mai bun caz constanța păguboasă: **liberalizare economică.**

Bibliografie:

Bartlett, Bruce, *The Truth about Trade in History*, la www.freetrade.org/pubs/;

DiLorenzo, Thomas J., *Trade and the Rise of Freedom*, la www.mises.org;

Hudgins, Edward L., *The Fundamental Freedom to Trade*, la www.freetrade.org/pubs/ ;

Miron, Dumitru, *Comerț Internațional*, Editura ASE, București, 2003;

Von Mises, Ludwig, *Calculul economic în societatea socialistă*, la www.misesromania.org;

Sută, Nicolae (coord.), *Comerț internațional și politici comerciale contemporane*, Editura Eficient, București, 2000;

*** - Index of Economic Freedom, la www.heritage.org/research/features/index/.